



עורך: ד"ר הראל חורב כרך 1, מהדורה מיוחדת 1011, 13 בספטמבר 2011

מהפכה במלכוד עצמי

ד"ר מירה צורף

מזה מספר שבועות הפכה הדרישה לסילוק השגריר הישראלי ממצרים לסיסמא העיקרית הנישאת בפייהם של מפגיני כיכר אל-תחריר. מאז נדד מוקד ההפגנות מהכיכר לעבר בניין השגרירות הישראלית. שיאו של מופע האימים האנטי-ישראלי התרחש בשעות הערב של ה-9 בספטמבר, יום שישי האחרון. מפגינים זועמים פרצו את החומה שבחזית הבניין וחדרו לתוכו כשפניהם נשואות אל הקומה ה-18 בה נמצאו באותה עת אנשי האבטחה הישראלים של השגרירות. הם עשו זאת על אף נוכחותם המסיבית של כוחות הביטחון המצרים, שלא רק שלא בלמו את המפגינים, אלא על פי כמה עדויות, אף סייעו להם. לבסוף, נאלצו כוחות קומנדו מצריים להתערב במטרה לחלץ את ששת המאבטחים שלמרבה המזל חולצו ללא פגע. מטרתם של המפגינים הושגה: השגריר הישראלי ועמו כל צוות השגרירות עזבו את מצרים, גם אם באופן זמני, והשגרירות הישראלית נותרה ריקה. קדם לאירוע זה מופע הראווה של הצעיר אחמד אל-שחאת, שטיפס על קירות בניין השגרירות, הוריד ממנו את דגל ישראל ותלה תחתיו את הדגל המצרי. את מעשהו ליוו תשואות המפגינים וקריאות "אללה אכבר". על מעשהו זה זכה אל-שחאת לכינוי "גיבור" ו"ספיידרמן המצרי". זאת ועוד, כאות הוקרה על מעשהו העניק לו מושל מחוז אל-שרקיה דירה ותושבי הכפר בו הוא מתגורר אף בקשו לקרוא את אחד הרחובות על שמו.

מן הראוי לציין כי גילויי התנגדות עממיים להסכם השלום הישראלי-מצרי אינם בגדר תופעה חדשה. כבר בפברואר 1980 דרש הצעיר סעד אדריס חלאווה מקלויביה שבדלתא את גרושו של השגריר הישראלי. בתגובה למחאתו הוא נורה למוות על ידי כוחות הביטחון המצריים ובתקשורת נאמר עליו שלא היה שפוי. גם הדרישה להסיר את דגל ישראל מן הביתן הישראלי ביריד הספרים בקהיר, כל אימת שהתירו השלטונות המצרים לישראל ליטול בו חלק, הייתה למחזה שבשיגרה.

הנכחתה של ישראל בשיח ובפרקטיקה המהפכניים מסמלת את המעבר מן השלב הראשון של המהפכה, שבמהלכו התמקדו מפגיני כיכר אל-תחריר בדרישות הנוגעות לסוגיות פנים-מצריות, שהעיקריות שבהן היו הדחתו של הנשיא מבארכ, ביעור השחיתות השלטונית, הקפדה על זכויות האדם והאזרח, חלוקה צודקת של המשאבים וצמצום הפערים החברתיים, אל השלב השני שלה. שלב זה היה אמור לעסוק בהתארגנות לקראת הבחירות לפרלמנט ולנשיאות, הן של המפלגות והתנועות הוותיקות, והן של הקבוצות החדשות. זה הוא אפוא השלב הסיזיפי במסגרתו היה על המהפכנים להיפרד מן האופוריה של ימי המהפכה הראשונים במהלכם רשמו לעצמם הצלחות

מרשימות, על מנת להתמקד בהתמסדות הפוליטית ובכללה: ניסוח מצע אותו יהיה עליהם להציג לציבור המצרי, בחירת הנהגה שתשכיל להובילם אל הניצחון בבחירות, והורדת הפרופיל המהפכני הראוותני שמשמעותו פינוי הכיכר. אלא שבשלב הזה נתקעה המהפכה. מפגיני כיכר אל-תחריר המשיכו להיאחז בקרנות המזבח של ימי המהפכה העליזים ותסכולם גבר כשהגיעו לכלל מסקנה שהמשטר הצבאי אינו מביא לכלל מימוש את חזונו המהפכני. נהפוך הוא, מצבה של מצרים מוסיף להידרדר פוליטית וכלכלית והאווירה הכאוטית של "לית דין ולית דין" משתלטת על המרחב הציבורי. בנסיבות האלה תפס המפגין המתלהם והאלים את מקומו של המהפכן הפטריוט, הבלתי-אלים, האחראי, מוכווון המטרה והרהוט, ומכאן כבר לא ברור עוד מיהו "המצרי החדש" ומה יהיו פניה של "מצרים החדשה".

המלכוד העצמי של המהפכנים המצריים החריף עוד יותר בשבועות שחלפו מאז פתיחתו המתוקשרת של משפטו של הנשיא המודח חוסני מבראכי ב-5 באוגוסט. אחת ההאשמות המיוחסות לו היא פגיעה בקופה הציבורית בעקבות עסקת הגז שנחתמה בתקופתו עם ישראל, וזאת כחלק אינטגרלי מן השמירה המוקפדת שלו על הסכם השלום בין ישראל למצרים. לכך יש להוסיף גם את פרשיות הריגול שנחשפו במהלך החודשים האחרונים, בהן היו מעורבים כביכול ישראלים, כמו גם את תוצאות אירוע הטרור בקרבת אילת, שבמהלכו נורו למוות בשוגג חמישה חיילים מצריים מאש כוחות צה"ל ופצוע נוסף מת מפצעיו בסוף השבוע האחרון. אך בכל אלה לא היה די. הרוח הגבית שהעניק ראש ממשלת טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, שהכריז על סילוקו השגריר הישראלי מאנקרה והורדת דרג היחסים הדיפלומטיים בין ישראל לטורקיה לצד מהלכים נוספים לרבות ביטול קשרי המסחר בין שתי המדינות והתמרונים הצבאיים המשותפים, העצימה את הרטוריקה והאקטיביזם האנטי-ישראליים שאימצו מפגיני כיכר אל-תחריר. ארדואן מייצג כיום בעיני מצרים רבים זן חדש של מנהיגות שבמרכזה החתירה המתמדת שלו לשינוי פניה של טורקיה ממדינה חילונית מובהקת לכזאת המהווה תמהיל מנצח של אסלאם מתון, דמוקרטיה וכלכלה משגשגת. המצרים, המצויים בשלב החיפוש אחר המודל החלופי לאוטוקרטיה של עידן מבראכי, נושאים עיניהם אל מי שמסתמן כמנהיג העולה של העולם הערבי הבתר-מהפכני ומאמצים את דרכו ככל שהדבר נוגע לעמדתו כלפי ישראל. קווי הדמיון בין תביעתה של טורקיה מישראל להתנצלות ולפיצויים בעקבות מותם של תשעה מאזרחיה במשט המרמרה "בשם כבודו של העם הטורקי והדם שלו, היקרים לנו יותר מהידידות עם ישראל", כפי שהתבטא ארדואן, לבין מותם של חמשת אנשי כוחות הביטחון המצרים מאש כוחות צה"ל – שכנעה את המפגינים כי חוזה השלום עם ישראל רומס את כבודה של מצרים ומהווה סרח עודף של המשטר הישן וממילא יש לבטלו.

זה השלב בו הופיע הנושא הישראלי בכיכר ועד מהרה הפכה השגרירות יעד להתקפותיהם של המפגינים. "המצרי החדש" היה כעת לזה ששלילת הסכם השלום בין ישראל לבין מצרים הפכה לאחת הסיסמאות השגורות בפיו. "מצרים החדשה" הייתה אפוא זו שמנהיגיה, ותיקים כחדשים, החלו להצהיר חדשות לבקרים כי אין כל מניעה לפתוח את הסכם השלום לעיון מחדש ואף לבטלו הלכה למעשה. גם מועמדים לנשיאות נגררו אחר ההתלהמות של ההמון. כך לדוגמה טען עמרו מוסא (עד לא מכבר יושב ראש הליגה הערבית) כי פג תוקפם של הסכמי קמפ דייוויד זה מכבר, וזאת על אף שמאז המהפכה השמיע גם הצהרות מתונות יותר. מועמד אחר, מוחמד אל-ברדאעי

(לשעבר ראש הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית) הכריז כי אם וכאשר ייבחר לנשיא מצרים יהיה מוכן לשקול גם את אופציית המלחמה כנגד ישראל על מנת להגן על הפלסטינים ברצועת עזה.

אולם, הפריצה אל בניין השגרירות הישראלית ואין-האוניס שהפגינו כוחות הביטחון המצרים שיקפו לחברי המועצה הצבאית העליונה ולממשלה המצרית את אוזלת ידם ואת חוסר המשילות שלהם, לא רק במרחבים הפריפריאליים של סיני, אלא גם במטרופולין עצמו. נראה כי קברניטי מצרים הבינו כי מדינתם עלולה לאבד הן את מעמדה בעולם הערבי והאסלאמי – לראיה, חיצי הביקורת שהופנו כלפיה הן ממדינות ערביות כדוגמת בחריין והרשות הפלסטינית – והן ממדינות אירופה וארצות הברית. תובנה זאת השתקפה בהצהרתו של שר ההסברה המצרי אוסמה הייכל שכינה את האירוע "פעולה חבלנית" (עמליה תחריב) שתיאלץ את המשטר להפעיל את חוקי החרום שהושהו לאחר מהפכת ה-25 בינואר. בהצהרתו הדגיש הייכל את מחויבויותיה של מצרים לחוזים ולהסכמים בילטרליים ובינלאומיים, ובכלל אלה להסכם השלום עם ישראל. הוא הדגיש כי חובתה של מצרים להגן על שליחים זרים הפועלים בטריטוריה הריבונית המצרית. גם האחים המוסלמים, שהביעו זה מכבר את התנגדותם לגל הפגנות הזעם הנוכחי, גינו את מפגן האלימות של המפגינים, אך בהתייחסם לפגיעה בשגרירות ישראל טענו מפורשות (בהודעה מטעם מפלגת "החירות והצדק") כי ההתקפה על השגרירות הינה "מחאה לגיטימית נגד הישות הציונית ופשעיה... והיא מהווה הוכחה להמשך ההתנגדות העממית לנורמליזציה עם מדינת הכיבוש". הודעה נפרדת שהתפרסמה מטעם תנועת האחים המוסלמים התמקדה בביקורת על רפיסות השלטון והססנותו נוכח הפגיעה "בחיללים שההידים שלנו". גם אימאן נור, מנהיג תנועת "המחר" גינה את ההתפרצויות האלימות שהתרחשו בקהיר בסוף השבוע – מבלי שהתייחס מפורשות להתקפה על השגרירות וטען כי הן גורמות נזק לתדמיתה של מצרים בעולם.

גם תיאוריות קונספירציה ככבו בהצהרותיהם של אישים מצרים. כך לדוגמה טען שר המשפטים המצרי כי מאחורי ההתקפה על השגרירות עומדות כמה ממדינות האזור החוששות שקץ משטריהן האוטוקרטיים הולך וקרוב והן חותרות, לפיכך, להפלתה של מצרים. כמה מהקבוצות המהפכניות האשימו את שרידי המשטר הישן, ואפילו נקבו בשמו של גמאל מבארכ, בנו של הנשיא המודח, כמי ששיסה כביכול את המפגינים בשגרירות במטרה לקעקע את המשטר הצבאי ולמחוק את הישגיה של המהפכה. לעומתם, ואאל עינים, מיוזמי המהפכה וממנהיגיה הבולטים, כתב בעמוד הטוויטר שלו כי "אנו עדים למעשים המרוקנים את המהפכה מתוכן... אם לא נשכיל להשתמש במוחנו תיכשל המהפכה והתסכול יהיה מנת חלקו של דור שלם שחלם לשנות את המציאות בארצו". מן הראוי לציין שמאמרי בקורת על התנהלותם האלימה של המפגינים ועל הדגל האנטי ישראלי שבחרו להניף פורסמו גם בעיתונות המצרית בעקבות פיגוע הטרור בקרבת אילת ובעקבות מופע הראווה הנזכר של אחמד אל-שחאת. אחד מהם נכתב על ידי הפובליציסט והמחזאי המצרי עלי סאלם שבמאמר שפירסם באל-שרק אל-אוסט ב-28 באוגוסט תחת הכותרת "גיבור עממי חדש במערכה לחיסול השלום" טען כי: "... כאן הופיע גיבור חדש במערכה לחיסול השלום... אכן אל-שחאת הצעיר ניצח את ישראל ואת כל המוסכמות והחוקים הבינלאומיים ואת כל המוסכמות המדיניות והדיפלומטיות שמחייבות את המדינה להגן על כל השגרירויות שנחשבות לאדמה זרה." סאלם אף ביקר נמרצות את האובססיה המצרית נגד הנורמליזציה עם ישראל,

שהוא עצמו היה אחד מקורבנותיה. הוא ציין שהוא "סמוך ובטוח שקיימת קבוצה של עיתונאים צעירים שאיננה חוששת מן ההאשמה (קרי: נורמליזציה) הזאת, במיוחד כשהיא עומדת בסתירה להגנה על מצרים והמצרים". באותו יום ממש פרסם מוחמד סולימאן עבד אל-מאלכ בעתון אל-תחריד מאמר תחת הכותרת "ישראל כעובדה קימת" ובו הוא הציב שאלה נוקבת: "היכן הם גבולות הנורמליזציה עם האויב הישראלי?... האם הנתק והחרם הם הפתרון?"

ברי הוא שהמשטר הצבאי והעומד בראשו, הגנרל טנטאוי, אבדו לפי שעה את המצפן המשרטט את שביל הזהב שבין ההקשבה וההיענות לתביעות הציבור המצרי לבין חובת המשילות המוטלת על כתפיהם ומחייבת אותם לקבוע קווים אדומים שאיש לא יחצה. אכן, קשה לחזות האם המקרה הנוכחי יטלטל את האוחזים בהגה השלטון ויאלץ אותם לנווט את הספינה המצרית לחוף מבטחים, או שמא לפנינו אבן המתגלגלת במורד תלול עד כי אין איש שיוכל לעוצרה.